

انتخابات از نگاه فقه

روح الله شریعتی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
- ویراستار: محمداسماعیل انصاری
- سرویراستار: محمدباقر انصاری
- چاپ: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: پاییز ۱۳۹۴
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۲۳۰۰۰ تومان
- عنوان: ۳۲۴؛ مسلسل: ۵۲۹

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم، خیابان شهدا (صفائیه)، کوچه آمار، پلاک ۴۲
تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳، ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۸۵۸، کدپستی: ۳۷۱۵۶-۱۶۴۳۹
مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۴
۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده
طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۶۶۹۵۱۵۳۴
وب سایت: www.pub.isca.ac.ir؛ پست الکترونیک: nashr@isca.ac.ir

سرشناسه:	شریعتی، روح الله، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور:	انتخابات از نگاه فقه/ روح الله شریعتی؛ تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
مشخصات نشر:	قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری:	۳۹۲ ص
شابک:	۲۳۰۰۰۰ ریال: 978-600-195-217-3
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۳۶۵] - ۳۷۵؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	انتخابات - قوانین و مقررات (فقه)
شناسه افزوده:	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
رده بندی کنگره:	۱۳۹۴ ش ۸۱۵ الف/۶ BP1۹۸
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی:	۳۹۱۱۴۶۴

فهرست مطالب

سخن با خواننده	۱۷
مقدمه	۲۱

بخش اول: مفاهیم و کلیات

مقدمه	۲۹
فصل اول: مفاهیم	۳۰
فصل دوم: کلیات	۳۵
الف) پیشینه	۳۵
ب) انواع مشارکت	۴۰
ج) اشکال انتخابات (مستقیم و غیرمستقیم)	۴۱
د) نقش اهل حل و عقد در انتخاب افراد از نگاه فقه	۴۳
نگاه کلی	۴۳
مستندات اعتبار نظر اهل حل و عقد	۴۵
ه) نظام‌های انتخاباتی	۴۸
و) کارکردها و آثار انتخابات	۵۲
ز) آسیب‌ها و زیان‌های انتخابات	۵۴
ح) گستره انتخابات	۵۵

۹۷	هـ) بنای عقلا.....
۹۸	و) [قاعدۀ] عدالت.....
۹۸	مبحث دوم: عمل به نتیجه مشورت.....
۹۹	فرض اول: عدم لزوم عمل به نتیجه مشورت.....
۱۰۰	فرض دوم: لزوم عمل به نتیجه مشورت.....
۱۰۲	جمع‌بندی.....
۱۰۴	فصل سوم: بیعت.....
۱۰۴	الف) نگاه مفهومی.....
۱۰۶	مبحث اول: مستندات بیعت.....
۱۰۶	اول - آیات قرآن.....
۱۰۷	دوم - روایات.....
۱۱۱	سوم - عقل.....
۱۱۲	مبحث دوم: ماهیت بیعت.....
۱۱۲	اول - فرض قراردادی بودن بیعت.....
۱۱۴	دوم - فرض قراردادی نبودن بیعت.....
۱۱۸	سوم - آثار دو فرض.....
۱۲۰	جمع‌بندی.....
۱۲۵	جمع‌بندی بخش دوم.....

بخش سوم: عرصه‌های انتخابات

۱۲۹	مقدمه.....
۱۳۰	فصل اول: همه‌پرسی یا رفراندوم.....
۱۳۰	مقدمه.....

۵۶	اول: موارد غیرمجاز از نگاه شرع.....
۵۸	دوم: موارد نامطلوب از نگاه عقلا و عرف.....
۵۹	سوم: موارد و مصادیق امروزی انتخابات.....
۶۱	ط) رأی؛ حق یا تکلیف.....
۶۹	جمع‌بندی.....

بخش دوم: مبانی فقهی انتخابات

۷۵	مقدمه.....
۷۷	فصل اول: اعتبار رأی اکثریت.....
۷۷	مبحث اول: مستندات مشروعیت.....
۷۷	۱. سیره عقلا.....
۷۹	۲. توصیه قرآن و سنت بر مشورت و ترجیح نظر اکثریت.....
۸۰	۳. سیره عملی پیامبر ﷺ و ائمه :.....
۸۲	۴. احادیث معصومان.....
۸۳	۵. حکم عقل.....
۸۵	۶. عناوین ثانوی.....
۸۵	مبحث دوم: اکثریت‌های مذموم در قرآن.....
۸۸	فصل دوم: شورا و مشورت.....
۸۹	مبحث اول: مستندات بحث مشورت.....
۸۹	الف) آیات.....
۹۰	ب) روایات.....
۹۶	ج) سیره نبوی.....
۹۷	د) عقل.....

۱۵۳.....	۹. دکترین یا نظریه اسلام‌شناسان (فقیهان)	۱۳۱.....	مبحث اول: انواع همه‌پرسی (فراندم)
۱۵۶.....	مبحث ششم: فراندم در شکل نظام سیاسی	۱۳۱.....	الف) انواع فراندم از جهت نتیجه
۱۵۷.....	الف) اثبات یا نفی ساختار مشخص در اسلام	۱۳۲.....	ب) انواع فراندم از جهت اجرا
۱۵۷.....	فرض اول: وجود ساختار مشخص برای نظام سیاسی اسلام	۱۳۳.....	مبحث دوم: روش‌های تصمیم‌گیری در موضوعات مهم
۱۵۸.....	فرض دوم: عدم وجود ساختار مشخص برای نظام سیاسی	۱۳۴.....	الف) تحمیل نظر
۱۶۲.....	ب) شکل‌های ممنوع حکومت در اسلام	۱۴۰.....	ب) مشورت با کارشناسان
۱۶۳.....	ج) شکل حکومت پیامبر اکرم ﷺ	۱۴۰.....	ج) مراجعه به فراندم یا همه‌پرسی
۱۶۶.....	د) اصول حکومت‌داری	۱۴۰.....	مبحث سوم: فراندم
۱۶۶.....	اصل مشورت:	۱۴۱.....	الف) فراندم در موضوعات
۱۶۶.....	اصل حق‌پذیری و احقاق حق	۱۴۱.....	ب) فراندم در مصادیق موضوع
۱۶۷.....	اصل عدالت	۱۴۳.....	ج) فراندم در احکام
۱۶۷.....	اصل رضایتمندی مردم	۱۴۴.....	مبحث چهارم: محاسن و معایب فراندم
۱۶۸.....	متقابل‌بودن حقوق مردم و حاکمان	۱۴۵.....	الف) محاسن فراندم
۱۶۹.....	مساوات در اجرای قانون	۱۴۶.....	ب) آسیب‌ها و زیان‌های احتمالی فراندم
۱۶۹.....	ها) بررسی و تحلیل	۱۴۷.....	مبحث پنجم: مستندات کلی فراندم
۱۷۱.....	فصل دوم: انتخاب قانون‌گذار	۱۴۸.....	۱. تأکید کتاب و سنتبر مشورت
۱۷۱.....	مبحث اول: مباحث مقدماتی	۱۴۹.....	۲. فراندم و قانون‌گذاری
۱۷۱.....	الف) واژه‌شناسی	۱۴۹.....	۳. قاعده لزوم وفای به عقود
۱۷۲.....	ب) ضرورت و فواید قانون‌گذاری در جامعه	۱۴۹.....	۴. سیره معصومان
۱۷۴.....	ج) پیشینه قانون‌گذاری	۱۵۰.....	۵. قاعده سلطنت
۱۷۶.....	د) تقسیمات قوانین و حدود آنها	۱۵۱.....	۶. اصل عدم ولایت بر غیر
۱۷۶.....	قوانین شرعی و عرفی	۱۵۱.....	۷. فراندم و عناوین ثانویه
۱۷۸.....	قوانین ماهوی و شکلی	۱۵۲.....	۸. فراندم و عرف

- مبحث دوم: قانون گذار، خدا یا بشر؟ (منشا قانون) ۱۸۰
- الف) نظریه غیر الهیون ۱۸۰
- ب) نظریه الهیون ۱۸۱
- مبحث سوم: الهیون و نیاز یا عدم نیاز به قانون بشری ۱۸۲
- دیدگاه نخست: عدم نیاز به قانون بشری ۱۸۲
- الف) قانون گذاری مخصوص حضرت حق است ۱۸۲
- ب) شریعت کامل است ۱۸۳
- ج) تنافی قانون گذاری بشری با شریعت ۱۸۶
- دیدگاه دوم: مشروعیت و ضرورت قانون گذاری بشری ۱۸۸
- مراحل تشریح تا اجرای قانون ۱۸۸
- الف) مستندات مشروعیت قانون گذاری بشری ۱۹۲
۱. قانون گذاری بشری در طول قانون گذاری الهی ۱۹۲
۲. بنای عقلا ۱۹۳
۳. کلی بودن قوانین الهی ۱۹۳
۴. عدم ورود شرع در برخی از حوزه ها ۱۹۵
۵. برنامه ریزی در جهت اجرای قانون الهی ۱۹۶
۶. تأکید اسلام بر شورا و مشورت ۱۹۷
۷. پاسخ به اشکالات مخالفان ۱۹۸
- ب) مستندات ضرورت قانون گذاری بشری ۱۹۹
- جلوگیری از اختلال نظام: ۱۹۹
- ضرورت تطبیق موضوعات بر قواعد ۲۰۰
- امر به معروف و نهی از منکر و ضرورت قانون گذاری ۲۰۱
- قانون گذاری و تعاون بر نیکی و تقوا ۲۰۳
- حکم عقل (در حکومت غیر معصوم) ۲۰۳
- قانون گذاری و محدود کردن غاصب و ظالم (در حکومت غیر معصوم) ۲۰۴
- مصلحت و ضرورت قانون گذاری ۲۰۶
- مبحث چهارم: روش های تعیین قانون گذاران ۲۰۷
- الف) نصب قانون گذار توسط حاکم ۲۰۷
- حکم عقل ۲۰۸
- احادیث ۲۰۸
- سیره ۲۰۹
- ب) روش انتخاب قانون گذار توسط مردم ۲۱۰
- اول: ماهیت نمایندگی نمایندگان ۲۱۱
- دوم: کارکردهای انتخاب قانون گذار توسط مردم ۲۱۲
- سوم: مستندات انتخاب قانون گذار توسط مردم ۲۱۴
- آیات و روایات مشورت ۲۱۴
- روایات مسئولیت عمومی ۲۱۷
- قاعده سلطنت ۲۱۸
- تکالیف اجتماعی خطاب به عموم ۲۱۸
- امر به معروف و نهی از منکر ۲۱۹
- دلیل عقل ۲۲۰
- قاعده عدم ولایت بر غیر ۲۲۱
- قاعده «من له الغنم فعلیه الغرم» ۲۲۱
- بنای عقلا ۲۲۲
- عدالت ۲۲۳
- محدود کردن حاکم غیر معصوم ۲۲۴

انتخاب در حکومت جائز ۲۴۳	مصلحت ۲۲۵
فصل سوم: انتخاب حاکم ۲۴۴	حفظ نظام و انتخاب قانون گذار ۲۲۶
پیشینه ۲۴۴	انجام امور حسبه (در حکومت غیر فقیه) ۲۲۷
مبحث اول: روش های تعیین حاکم ۲۴۷	مبحث پنجم: قانون گذاری در عصر معصوم ۲۲۹
الف) مرور کلی بر روش های تعیین حاکم - در بین مسلمانان ۲۴۷	۱. فرض عدم نیاز به قانون گذاری در عصر معصوم ۲۳۰
۱. نظر دانشمندان اهل سنت ۲۴۷	۲. فرض نیاز به قانون گذاری در عصر معصوم و مستندات آن ۲۳۰
۲. نظر دانشمندان شیعه ۲۴۸	کثرت موضوعات ۲۳۰
ب) بررسی روش های مشهور برای تعیین حاکم ۲۴۹	رجوع به متخصص ۲۳۱
روش مورد قبول فریقین ۲۵۰	عمل به توصیه بر مشورت ۲۳۲
روش های مورد قبول اهل سنت ۲۵۱	تقسیم وظایف امام و دیگران ۲۳۳
اول - ورود اهل حل و عقد در انتخاب حاکم ۲۵۱	معاهده و پیمان به منزله قانون ۲۳۴
دوم - به کارگیری زور و قدرت ۲۵۲	وضع قوانین شکلی و عرفی ۲۳۴
روش های تعیین حاکم از دیدگاه شیعه ۲۵۳	استفاده محدود معصومان از علوم غیبی خویش ۲۳۵
اول - حکومت در عصر حضور (تعیین فرد) ۲۵۳	مبحث ششم: نصب یا انتخاب نمایندگان در حکومت های مختلف ۲۳۶
دوم - روش نص عام (تعیین اوصاف) در عصر غیبت ۲۵۵	اول: روش نصب توسط حاکمان ۲۳۶
مبحث دوم: بررسی به کارگیری زور و ضرورت رضایتمندی مردم در حکومت ۲۵۵	نصب نمایندگان توسط معصوم ۲۳۶
الف) به کارگیری زور در حکومت ۲۵۵	نصب نمایندگان توسط فقیه جامع الشرایط ۲۳۷
به کارگیری زور در تأسیس حکومت مشروع ۲۵۶	نصب نمایندگان توسط عادل غیر فقیه ۲۳۸
به کارگیری زور در استمرار و پذیرش حکومت صالح ۲۵۸	نصب نمایندگان توسط حاکم جائز ۲۳۹
ب) ضرورت رضایت مردم از حکومت از دیدگاه روایات و سیره ۲۶۱	دوم: روش انتخاب در حکومت های مختلف ۲۴۰
۱. رضایتمندی در تأسیس حکومت ۲۶۱	انتخاب در حکومت معصوم ۲۴۰
۲. استمرار رضایتمندی از حکومت ۲۶۴	انتخاب در حکومت فقیه جامع الشرایط ۲۴۱
رضایت عامه در حکومت معصومان : ۲۶۶	انتخاب در حکومت عادل غیر فقیه ۲۴۲

۳۱۹	۱-۵. فرض داشتن حق انتخاب
۳۲۱	۲-۵. فرض محرومیت از حق انتخاب
۳۲۲	۳-۵. بررسی ادله
۳۲۴	فصل دوم: شرایط انتخاب شونده
۳۲۴	۱. شرایط و صفات انتخاب کننده
۳۲۵	۲. صفات مشاور
۳۲۵	الف) صفات اثباتی مشاور در روایات:
۳۲۷	ب) صفات سلبی مشاور در روایات:
۳۲۸	۳. توانایی اداره
۳۲۹	۴. علم و دانش لازم
۳۲۹	۵. امانتداری
۳۳۰	۶. اصلح بودن
۳۳۰	۷. بررسی شرط اسلام
۳۳۱	الف) فرض عدم پذیرش حق انتخاب شدن غیر مسلمانان
۳۳۲	ب) فرض پذیرش حق انتخاب شدن غیر مسلمین
۳۳۶	فصل سوم: فروعاتی از انتخابات از دیدگاه فقه
۳۳۶	۱. علنی یا مخفی بودن رأی
۳۳۶	الف) محاسن و معایب دو روش
۳۳۸	ب) بررسی فقهی
۳۴۲	۲. مبارزه انتخاباتی
۳۴۴	۳. حوزه‌های انتخاباتی
۳۴۵	۴. نظارت بر انتخابات
۳۴۶	۵. حزب و انتخابات

۲۶۷	مبحث دوم: فقه و حکومت در عصر غیبت
۲۶۹	الف) کیفیت تعیین حاکم - بر مبنای ولایت عامه فقیهان
۲۷۱	اول - مستندات نظریه نصب
۲۷۳	دوم - مستندات نظریه انتخاب
۲۷۳	قسمت اول - مستندات عام
۲۸۱	قسمت دوم: مستندات روایی انتخاب حاکم
۲۸۷	سوم - راه‌های انتخاب فقیه حاکم - بنا بر هر یک از دو نظریه
۲۹۱	جمع بندی
۲۹۴	ب) حکومت عدول مؤمنین
۲۹۵	جمع بندی بخش

بخش چهارم: مسایل انتخابات

۲۹۹	مقدمه
۳۰۰	فصل اول: شرایط انتخاب کنندگان
۳۰۱	الف) شرایط عام
۳۰۲	مستندات شرایط عام
۳۰۴	ب) شرایط دیگر
۳۰۵	۱. شرط سنی خاص
۳۰۷	۲. رشد
۳۱۰	۳. شرط ذکوریت
۳۱۱	مستندات مشارکت سیاسی زنان
۳۱۴	۴. تابعیت
۳۱۹	۵. شرط اسلام

الف) پیشینه	۳۴۷
ب) منافع و کارویژه‌های حزب	۳۴۸
ج) معایب و آسیب‌های تحزب	۳۵۰
د) جمع‌بندی	۳۵۱
۶. حکم شرعی شرکت در انتخابات	۳۵۲
۷. انتخابات صوری (تغییر نتیجه انتخابات)	۳۵۴
جمع‌بندی بخش	۳۵۶
نتیجه‌گیری	۳۵۸

سخن با خواننده

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی، نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی - اجتماعی بود. این ایده، در سطح ملی، ترسیم‌کننده هویت دینی - ملی و حیات سیاسی - اجتماعی ایرانیان و در سطح فراملی، تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ترسیم هویت دینی - ملی و تلاش برای بازسازی تمدن اسلامی، پرسش‌ها و چالش‌های جدیدی را در دو سطح مذکور به وجود آورد که تا کنون منابع دینی و دینداران در عرصه علوم و مراکز علمی با آن به‌طور جدی مواجه نشده بودند. پاسخگویی به این پرسش‌ها و معضلات، بی‌تردید نیازمند بازنگری در مبانی و بینش حاکم بر علوم رایج انسانی و اجتماعی در کنار بازگشتی روش‌مند و تقادانه به سنت فکری است. این بازنگری ضمن فراهم‌ساختن بسترهای لازم برای بهره‌گیری از توانمندی‌های سنت و دانش سنتی، امکان استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علوم جدید در دوران معاصر را به ارمغان می‌آورد؛ بنابراین وظایف مراکز علمی و پژوهشی در جمهوری اسلامی، بسی سنگین است. این مراکز از سویی، رسالت پاسخگویی به پرسش‌ها و معضلات فکری را برعهده دارند و از سوی دیگر، به

کتاب‌نامه	۳۶۵
کتاب	۳۶۵
مجلات و روزنامه	۳۷۴
نمایه	۳۷۷
آیات	۳۷۷
روایات	۳۸۰
اشخاص	۳۸۴
کتاب‌ها	۳۸۷
مکان‌ها	۳۸۷
اصطلاحات	۳۸۸